

- 6 politicus nog stiekem de illusie had dat hij zaken kon doen met fanatieke jodenvervolgers en vernietigers van alles wat het politiek fatsoen vertegenwoordigde, maar dat dacht tenslotte De Quay ook, en hij zat veel dichterbij het strijdtoneel. Ook de drang van De Geer om eerst eens in Zwitserland op adem te komen, lijkt me trouwens een typische reactie van Neerlands netste dames en heren die het vooral buitengewoon vervelend vonden dat ze door Hitler werden lastig gevallen.

Zeer terecht, dunkt me, is koningin Wilhelmina een van de helden van De Jong. Later zou ze zich ontpoppen als een vorstin met sterke gaullistische aanvechtingen, maar dat was van secundair belang. Toen het er werkelijk op aan kwam, had ze een zeldzame combinatie van fysieke moed en politiek inzicht. De Duitsers vormden de volstreekte vijand die als zodanig moest worden bestreden, dat was van het begin af haar overtuiging, en als logische consequentie daarvan gaf ze de opdracht, haar neer te schieten als de Duitsers op het punt zouden staan haar gevangen te nemen. Zelden zie je dat iemand zo radicaal de praktische gevolgen van zijn theoretische, althans ongetoetste opvatting wil dragen.

De strijd tussen de défaitisten en de strijdvaardigen in Londen moest op den duur wel door de laatstgenoemden worden gewonnen, louter omdat Engeland de oorlog voortzette en het, al na een half jaar, heel gek gestaan zou hebben als er in Londen na de *Blitz* nog een clubje onafhankelijke vredesluiters zou zijn geweest. Maar dat wisten ze van tevoren niet, en daarom staat Wilhelmina, beladen met haar overgeleverd gezag als koningin, dat beseffend en ongeacht winst of verlies de goede kant kiezend, boven alle anderen; ongeacht ook datgene wat haar later aan vernieuwingen te binnen is geschoten, en tevens gelet op het feit dat er meer waren, zoals Gerbrandy, die wisten waar de grens tussen misdaad en behoorlijkheid was, maar die nu eenmaal in de gegeven situatie minder verantwoordelijkheid droegen.

Het stadium waarin standvastigheid een verdienste was, ging voorbij, en vervolgens kwamen de zaken aan de orde die de dagelijkse praktijk van de oorlogvoering betroffen. De Jongs negende deel bevat daar een aantal hoofdstukken over – Engelandvaarders, inlichtingendiensten, koopvaardij, het *Englandspiel* – die op zichzelf als monografieën gelezen kunnen worden. Dat zijn min of meer departementale zaken die soms bekwaam en meestal gebrekkelig door de bevoegde autoriteiten werden behandeld. Maar de ruggegraat van De Jongs verhaal wordt gevormd door datgene wat hij over het zuiver politieke gebeuren in Londen te vertellen heeft, dat wil zeggen de ontwikkeling in de conceptie van de regering omtrent wat na de oorlog in Nederland moest worden gedaan. En dat is tegelijkertijd het verslag van de woekering van een trauma.

Toen namelijk de koningin en haar ministers na ongeveer een jaar weer wat adem hadden geschept en tot de slotsom waren gekomen dat de oorlog nog lang niet was afgelopen (terwijl ze ook geen dagtaak hadden aan het